

Атантаев Актилек Турсункуловичтин 12.00.01 –укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга сунуш кылынган “Диний нормалардын (шариаттын) кылмыш-жаза укугунун өнүгүүсүнө тийгизген таасири: тарыхый-уктук аспектилер” деп аталган темадагы диссертациясына расмий оппоненттин

ПИКИРИ

1. Изилдөө темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана жалпы мамлекеттик программалар менен болгон байланышы

Атантаев Актилек Турсункуловичтин диссертациялык изилдөө темасынын актуалдуулугу Кыргыз Республикасында 2017-жылы жаңы мыйзамдык кодекстердин кабыл алынганына чейин диссертант тарабынан көтөрүлгөн маселелерге илимий жана диссертациялык изилдөөлөрдө жетишерлик деңгээлде көңүл бурулбагандыгы менен шартталып турат.

Кыргыз Республикасында улуттук-маданий кайра жаралуу тенденциялары жүрүүдө жана ал мурунку мезгилдердеги элдин тарыхый жана маданий баалуулуктарынын, мыйзам чегиндеги кызыкчылыктарынын жалпылыгынын негизинде улуттук консолидацияны түзүүгө жагымдуу шарттарды түзүүдө.

КРнын Конституциясынын 65-беренесинде “адам укугун жана эркиндигин чектөөгө албаган элдик каада-салттар жана үрп-адаттар мамлекет тарабынан колдоого алынат” деп жазылган. Негизги мыйзамдын бул жобосуна ылайык кыргыз элинин тарыхый укуктук тажырыйбаларын үйрөнүү жана шариат нормаларынын аларга тийгизген таасирлерине талдоо жасоо азыркы учурдагы Кыргызстандын коомдук-саясий жана укуктук тармактарын өркүндөтүүнүн жолдорун аныктоого мүмкүнчүлүк берет.

Шариат нормалары адам бытиесинин юридикалашуусунун натыйжасы болуп саналат, ал элдин укуктук маданиятына жана менталитетине жооп берүүчү цивилизациянын конкреттүү тарыхый типтеринин натыйжасы болуп саналат.

Адат жана шариат нормалары жүз жылдар бою кыргыз коомчулугунун социалдык тартипке салуучулук кызматын аткарып келди жана алар азыркы мезгилдерде да Кыргызстандын көпчүлүк саясий-социалдык жана укуктук багыттарын жөнгө салуу потенциалына ээ.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-беренесине ылайык биздин өлкөбүз светтик мамлекет болуп саналат жана бир да дин мамлекеттик дин деп таанылбайт. Ошентсе да азыркы кыргыз коомчулугунда (жалпы кыргызстандыктардын деп түшүнүүгө тийишпи) исламдашуу процесси улам күч алуу үстүндө болууда жана бул кээ бир учурларда республикабыздын Конституциясы тарабынан колдоого алынып жаткан салттык этникалык баалуулуктарга айрым бир залакаларын тийгизип коюп да

ВХОДЯЩИЙ № 87
- 14 05 2021

жатат. Буга байланыштуу шарият менен позитивдик укуктун учур талаптарына жооп берген негизги векторлорун аныктоо, алардын жалпы кызыкчылык үчүн биргелешип аракет кылуусун камсыз кылуу, шарият нормаларынын оң (положительный) потенциалдарын социалдык-саясий жана укуктук проблемаларды чечүүгө тартуу сыяктуу маселелер күн тартибине коюлууда.

Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасынын укуктук системасы мыйзам чегиндеги коомдун бүткүл кызыкчылыктарын коргоого алууга жөндөмсүз болууда жана мына ошондуктан аны калктын укуктук маданиятын жана сабатын, тарыхый укуктук тажырыйбаларды эске алуу менен өркүндөтүү зарылчылыктары келип чыгууда. Диссертант тандап алган изилдөө темасына элдик демейки (обычный) адаттардын жана шарият нормаларынын юридикалык күчкө ээ болбогону менен алардын кыргыз коомундагы өз орду бар экендигин эске алуу менен мамиле жасоо кылмыштуулуктун алдын алуу иш-чараларында жакшы натыйжаларды бере алар эле.

Кылмыштуу элементтер мыйзамдан да, өз уят-сыйыты жана абийиринен да коркпой калды жана мына ошондуктан аларды дин эрежелери жана талаптары менен оң жолго салуу мүмкүчүлүктөрүн карап көрүү зарылчылыктары жаралууда. Мына ошондуктан да Атантаев Актилек Турсункуловичтин “Диний нормалардын (шарияттын) кылмыш-жаза укугунун өнүгүүсүнө тийгизген таасири: тарыхый-укуктук аспектилер” деп аталган темадагы диссертациясы учурдун курч маселесин көтөргөн деп тартынбай айта алабыз. Диссертациялык изилдөө жогорку илимий-теориялык жана методологиялык деңгээлде аткарылган жана анда коомубуздагы кылмыштуулуктун алдын алуу, ага каршы күрөш жүргүзүү багыттары боюнча абдан жүйөөлүү сунуштар иштелип чыккан.

2. Диссертациялык иштерге коюлуучу “Окумуштуулук даражасын ыйгаруу тартиптери жөнүндө жобонун” жана анын II бөлүгү “Окумуштуулук даражасын изденип алууга сунуш кылынган диссертацияларга карата талаптар жана баалоо критерийлеринин” чегиндеги илимий натыйжалар

Атантаев Актилек Турсункуловичтин диссертациялык изилдөөсү илимий-практикалык натыйжалардын жана жоболордун төмөнкүдөй комплекстерин өз ичине камтыйт жана алар жогорку деңгээлде аргументтештирилген жана илимий-теориялык жактан негизделген:

1-натыйжа. Шарият нормаларынын негизинен диний жана үй-бүлөлүк маселелерди чечүүгө тартылгандыгы, бирок да тараптардын макулдугу менен алардын кылмыш иштерин кароого да катыша ала тургандыгы тууралуу фактылык материалдар келтирилген.

2-натыйжа. Мусулман укук тартиптеринин консервативдүүлүгүнө карабастан алардын ийкемдүүлүгү жана бул өзгөчөлүктөрү менен алардын ар кандай татаалдашкан кыйын жагдайлардан чыгып кете ала тургандыгы, андай түйүндүү маселелерди чеберчилик менен чечүүгө жөндөмдүүлүгү тууралуу белгиленет.

3-натыйжа. Азыркы мамлекеттик укук саясатка мыйзам талаптарына каршы келбеген шарият эрежелеринин жана талаптарынын элементтерин ыгына жараша өз орду менен пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү сунушталат. Мында исламдын дин катары мамлекеттик саясатка кийлигишүүсү эмес, жарандарды жогорку нравалуулукка үндөө, диний талаптардын жардамы менен кылмыштуулуктун алдын алуу маселелери баса белгиленет.

4-натыйжа. Жабырлануучу тараптын ден-соолугуна жана өмүрүнө олуттуу коркунуч келтирилбегенде жазаны айып пул төлөө менен алмаштыруунун жолдору сунушталган, мында жабырлануучуга келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын орду толтурулган болот.

5-натыйжа. Кеңешүү, масилет кылуу, компромисске баруу, жараштыруучу процедуралар, жазаны жеңилдетүү, кечиримдүүлүк, сот өндүрүшүнүн ачык түрдө жүргүзүлүүсү сыяктуу мусулман укук тартиптеринин принциптерин Кыргыз Республикасынын укуктук системасында колдонуунун ыңгайлуу жолдору сунушталган.

6-натыйжа. Шарият эрежелерин колдонуунун төмөнкүчө эки шартынын сакталуусу белгиленген, биринчиден, шарият эрежелерин колдонууда өтө этияттык талап кылынат жана алардын мезгил жана расмий мыйзам талаптарына жооп бергендерине гана кайрылууга болот. Экинчиден, тандалып алынган диний укуктук компоненттер мамлекеттин укуктук системасы менен дал келүүгө тийиш.

7-натыйжа. Кыргыз элинде расмий мыйзамдуулук орногонго чейинки колдонулуп келген улуттук укук эрежелер менен диний жоболордун симбиозунун алгылыктууларын мамлекеттин укуктук системасына ылайыгына жараша пайдалануу тууралуу сунуштар келтирилген.

3. Диссертацияда берилген илимий натыйжалардын (илимий жоболордун), сунуштардын, корутундунун илимий негизделиши жана ынанымдуулугу

Диссертацияда берилген илимий-практикалык натыйжалар жана сунуштар далилдүү жана ынанымдуу (достоверно), алардын илимий негизделиши жана ынанымдуулугу теориялык жана практикалык жактан негизделген.

1-натыйжа. Шарият эрежелери менен улуттук укуктук эрежелердин Октябрь революциясына чейин эле бири-бирин толуктап-тактап колдонулуп келгендиги жана алардын да алгылыктуу жактары арбын экендиги тууралуу фактылык материалдар жана мисалдар келтирилген.

2-натыйжа. Азыркы укуктук системада шарият нормаларынын кылмыштуулуктун алдын алуудагы, кылмыштуулукту кыскартуудагы орду жана кызматы тууралуу аргументтүү пикирлер айтылган.

3-натыйжа. Диссертациялык иште динге аң-сезимдүү түрдө мамиле жасоого жана ага ишенүүгө тарбиялоо аркылуу өспүрүмдөр кылмыштуулугун кыскартуунун негиздүү сунуштары келтирилген.

4-натыйжа. Тарыхый укуктук тажырыйбаларды изилдөөгө алуу аркылуу ата-мекендик кылмыш-жаза мыйзамдары талдоого алынган жана бул багытта реформа жүргүзүү боюнча практикалык сунуштар келтирилген.

5-натыйжа. Компромисске жетишүүдөгү уникалдуу механизм катары кызмат кылган шарият принциптеринин жана улуттук укуктук эрежелердин өзгөчөлүктөрүн деталдуу түрдө аргументтештирилген жана аны азыркы сот өндүрүштөрүндө ыгы менен пайдалануу сунушталган. Мындагы негиздүүлүк жана ынанымдуулук көптөгөн теориялык жана практикалык маалыматтардын негизинде ишке ашырылган.

6-натыйжа. Диссертацияда берилген натыйжалар жана жоболор теориялык-методикалык ыкмалар жана практикалык мисалдар аркылуу негизделген. Диний эрежелер, жоопкерчиликтер жана талаптар тууралуу илимий изилдөөлөрдө берилген критерийлер аркылуу диссертациялык иште көтөрүлгөн маселелер такталган.

7-натыйжа. Изилдөө методдору аркылуу илимий изилдөө ишинин максаттары жана милдеттери, көтөрүлгөн проблемалардын бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу аргументтүү түрдө негизделген.

4. Диссертацияда берилген илимий натыйжалардын (илимий жоболордун), сунуштардын, корутундунун жаңычылдык даражасы

Биринчи натыйжа - Диссертант кыргызстандык окумуштуулардын ичинен биринчилерден болуп шарият эрежелеринин позитивдүү элементтерин мамлекеттик укук саясатында колдонуу жолдорун иштеп чыккан жана сунуштаган.

Экинчи натыйжа – шарият эрежелеринин Октябрь революциясына чейинки улуттук укуктук эрежелер менен бирге кылмыштуулуктун алдын алуудагы жана кылмыштуулукка каршы күрөш жүргүзүүдөгү кызматы тереңдете жана ар тараптуу изилдөөгө алынган.

Үчүнчү натыйжа – мусулман укуктук институтуна, анын азыркы кыргыз коомчулугундагы ордуна уникалдуу мүнөздөмө берилген.

Төртүнчү натыйжа - постсоветтик мамлекеттердин окумуштууларынын пикирлерин жана шарият эрежелерин анализге алуу менен жазаны жеңилдетүү же аны башка бир жеңилдетилген түрлөрү менен алмаштыруунун жолдору Кыргыз Республикасында биринчилерден болуп каралган.

Бешинчи натыйжа - тестиер жана өткөөл курактагы балдардын динге биротоло кызыгып кетүүсү боюнча сактанган ойлор айтылуу менен бул кызыгууну өспүрүмдөр кылмыштуулугун токтотуу багытына буруу боюнча аргументтүү ойлор айтылган.

Алтынчы натыйжа - Мусулман укук тартиптерин азыркы кылмыш-жаза укуктук системасында орду менен колдонуунун механизмдери иштелип чыккан.

Жетинчи натыйжа - диний институттардын ата-мекендик укук системасында колдонулушу боюнча алдын ала анализдер жүргүзүлгөн.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо

Диссертациялык иште каралган маселелер бири-бири менен тыгыз байланышкан жана алар бирдиктүү бир системаны түзүп турат. Иште берилген жаңы натыйжалар жана жоболор, логикалык жактан так иштелип чыккан, бир бүтүндүккө айланган жана жыйынтыкталган жогорку

деңгээлдеги корутундулар автордун ата-мекендик юридика илимине жекече салым кошо алгандыгын дагы бир жолу күбөлөндүрүп турат. Диссертант тарабынан алынган натыйжалар илимий-теориялык жактан негизделген. Сунуш кылынган теориялык жоболор аргументтешкен жана жыйналган материалдар аркылуу негизделген, бул жоболордун жана натыйжалардын келечекте колдонулушу Кыргыз Республикасынын укуктук системасын чыңдоого жана аны андан ары өркүндөтүүгө өз салымын кошо алат деген ишеничтебиз.

6. Диссертацияда берилген натыйжалардын алынышындагы автордун жекече демилгелери жана иш-аракеттери

Диссертант тарабынан алынган натыйжалар жана республикабыздагы укук системасын жакшыртуудагы анын сунуштары жогорку илимий жана практикалык маанилүүлүккө ээ. Изилдөөчү А.Т.Атантаев тарабынан көтөрүлгөн маселелер мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы багытында келечекте чоң илимий жана практикалык кызыгууларды жаратат деген ишеничтебиз. Автор тарабынан иштелип чыккан рекомендациялар улуттук кылмыш-жаза мыйзамдарын өркүндөтүүгө багытталган жана алар юридикалык окуу жайларынын студенттери, укук коргоо органдарынын кызматкерлери үчүн зарыл илимий-практикалык материал боло алат.

7. Алынган натыйжалардын юридика багытындагы актуалдуу проблемаларды, теориялык жана прикладдык милдеттерди чечүүдөгү кызматы

Диссертант өзү изилдөөгө алуу үчүн тандап алган багыттагы илимий-теориялык жана прикладдык аспектилерге тиешелүү болгон маселелерди изилдөөгө алууга чоң жоопкерчилик менен мамиле жасаган. Ал изилдөө иштеринде илимий-изилдөө иштеринин ар тараптуу спектрлерин колдонгон, юридикалык илимий-аналитикалык адабияттар менен таанышкан жана аларда берилген көз караштарга, статистикалык, нормативдик-укуктук маалыматтарга анализ жасаган жана чет өлкөлүк укуктук тажырыйбаларды изилдөөгө алган.

Аткарылган диссертациялык жумуш 12.00.01 –укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистигине толугу менен туура келет.

Диссертациялык изилдөөнүн натыйжалары фактылык материалдар менен аргументтешкен жана диссертант өз алдына койгон теориялык жана прикладдык милдеттерди чечүүгө ырааттуулук менен багытталган. Атантаевдин диссертациялык изилдөөлөрү дин эрежелерин оң жакка буруу, аларды кылмыштуулуктун алдын алууда колдонуу боюнча сунуш-пикирлери менен да олуттуу мааниге ээ.

8. Диссертацияда берилген жоболордун, практикалык сунуштардын жана корутундулардын жетишерлик деңгээлде жана көлөмдө жарык көрүүсү

Диссертациялык изилдөөдө берилген материалдар, теориялык жана прикладдык корутундулар жана натыйжалар боюнча түрдүү илимий-

практикалык конференцияларда, тегерек столдордо, расмий жолугушууларда докладдар окулду жана алар 8 илимий басылмаларда жарык көрдү.

1. **Атантаев, А.Т.** Шариат - как регулятор общественных отношений. [Текст]/ А.Т. Атантаев // Социальные и гуманитарные науки. Бишкек, 2009. - №5-6. – с. 102-104.

2. **Атантаев, А.Т.** Ислам дининде Аль-Худууд (укук бузбоонун эрежелери). [Текст]/ А.Т. Атантаев // Вестник ОшГУ. -2010. – с.204-207.

3. **Атантаев, А.Т.** О квалификации противоправных деяний в обычном праве. Кыргызов. [Текст]/ А.Т. Атантаев // Евразийский юридический журнал. - 2019. - №9. – с.53-56.

4. **Атантаев, А.Т.** Преступления и другие деяния, признаваемые преступлениями по шариату. [Текст]/ А.Т. Атантаев //«Евразийское Научное Обьединение».- № 4 (62).- Апрель, 2020. – с.182-184.

5. **Атантаев, А.Т.** О политике царизма в сфере уголовного права в Кыргызстане. [Текст]/ А.Т. Атантаев// Вестник Ошского государственного университета. – Ош, 2020. – с.178-183.

6. **Атантаев, А.Т.** Об эволюции развития кыргызского обычного права. [Текст]/А.Т. Атантаев //«Евразийское Научное Обьединение». - № 9 (67). - Сентябрь, 2020. – с. 255-257.

7. **Атантаев, А.Т.** Судопроизводство по обычному праву кыргызов и влияние мусульманского права Шариата. [Текст]/А.Т. Атантаев //«Евразийское Научное Обьединение». - № 9 (67). - Сентябрь, 2020. – с. 257-259.

8. **Атантаев, А.Т.** О понятиях преступления и проступка по обычному праву кыргызов. [Текст]/А.Т. Атантаев //«Евразийское Научное Обьединение». - №10 (68). - Октябрь, 2020. – с. 343-346.

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү

А.Т.Атантаевдин авторефераты менен диссертациясын өз ара салыштыруу аркылуу алар мазмуну боюнча бири-бирине толугу менен дал келерлигин аныктадык. Диссертациянын структуралык элементтери (киришүү, бөлүмдөрү, чака бөлүмчөлөрү, корутунду), негизги жоболору жана рекомендациялары авторефератта толугу менен чагылдырылган. Автореферат кыргыз жана орус тилдеринде жазылып, резюмеси кыргыз, орус жана англис тилдеринде берилген.

10. Диссертациянын мазмуну жана жабдылышы боюнча айрым кемчиликтер

Иште диссертациянын сапатына таасирин тийгизе аларлык эмес деңгээлдеги айрым кемчиликтер да кездешет.

1. Диссертант тандап алган темасынын олуттуулугуна байланыштуу практикалык аспектилерге көбүрөөк токтолууга тийиш эле. Атантаевдин темасындагы эң эле актуалдуу маселелердин бири диний нормалардын учурдагы жана келечектеги мамлекеттик укук саясатында колдонулуу мүмкүнчүлүгү жана ага каршы чыга тургандардын да боло тургандыгы мыйзам ченемдүү көрүнүш. Мына ошондуктан да диссертант өз көз караштарын коргоо маскатында мындай учурларда кандай аракеттерге,

контраргументтерге келе тургандыгы тууралуу сөз кылса максатка ылайыктуу болмок.

2. Диний эрежелер менен расмий укуктук эрежелердин биргелешип аракетке келүүсү тууралуу башка мамлекеттерде кандай иштер жүргүзүлүп жакандыгы тууралуу иликтөө жүргүзүү зарыл.

3. Илимде ар кандай маселе конкреттештирилүүгө тийиш, мына ошондуктан акыркы гана эмес аралык жыйынтыктоолорго да көңүл буруу зарыл.

Жогоруда келтирилген кемчиликтер диссертациялык иштин сапатына жана деңгээлине доо келтире албайт жана иш илимий көз караштан алып караганда жогорку деңгээлде аткарылган жана диссертацияга коюлуучу бардык талаптарга жооп берет. Автор мындан кийинки илимий иштеринде биз айткан сунуштарды эске алууга тийиш.

11. Диссертациянын КРнын ВАКнын (ЖАК) “Окумуштуулук даражаны ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү жобосунун” талаптарына туура келүүсү

Диссертациялык изилдөө мазмуну, келтирилген жоболордун жана натыйжалардын негиздүүлүгү, ынанымдуулугу жана жаңычылдыгы, укук тануу илимдериндеги алган багыты жана максат, милдеттери боюнча КРнын ВАКнын (ЖАК) “Окумуштуулук даражаны ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү жобосунун” талаптарына толугу менен жооп берет.

Жогоруда келтирилген пикирлерден улам изденип изилдөөчү **Атантаев Актилек Турсункулович 12.00.01** –укук жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндөгү окуулардын тарыхы адистиги боюнча ага юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу деп корутунду чыгарууга болот.

Расмий оппонент:

**Б. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия
Славян университетинин административлик
жана финансалык укук кафедрасынын профессору
юридика илимдеринин доктору**

Хашимова А.К.

юридика илимдеринин доктору, профессор

А.К. Хашимованын кол тамгасын тастыктаймын

Б. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин
кадр башкармалыгынын жетекчиси

Касимова И.Н.

« 11 » май 2021 ж.

Handwritten signature in blue ink.